

TREBALLS

de la

Institució Catalana d'Història Natural

filial de l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

PROTEGITS, DE FET O DE DRET?

Primera avaluació del sistema
d'espais naturals protegits
de Catalunya

Barcelona 2008

núm. 15

Protegits, de fet o de dret : primera avaluació del sistema d'espais naturals protegits de Catalunya. – (Treballs de la Institució Catalana d'Història Natural ; 15)

Referències bibliogràfiques. Índex

ISBN 9788472839694

I. Mallarach i Carrera, Josep Maria II. Comas, Eulàlia, ed. III. Institució Catalana d'Història Natural IV. Col·lecció: Treballs de la Institució Catalana d'Història Natural ; 15

1. Espais naturals protegits – Catalunya 2. 502.4(467.1)

© Els autors

© 2008, Institució Catalana d'Història Natural

Carrer del Carme, 47, 08001 Barcelona

Coordinació: **Josep M. Mallarach Carrera**

Edició científica: **Eulàlia Comas Lamarca**

Autors: **Josep M. Mallarach Carrera, Josep Germain Otzet, Xavier Sabaté Rotés, Xavier Basora Roca**

Disseny gràfic: **Joan Cruanyes i Ràfols**

Compaginació de textos, taules, gràfics i cartografia: **GEA, Tractament Geogràfic del Territori, SL**

Impressió: **Speed Digital**

Primera edició: **setembre de 2008**

Tiratge: **3.000 exemplars**

ISBN: **978-84-7283-969-4**

Dipòsit legal: **B-39807-2008**

SUMARI

Prefaci	5
Joan Colom Naval, síndic major de la Sindicatura de comptes de Catalunya	
Presentació	
Josep Peñuelas Reixach, president de la ICHN	8
Jordi Sargatal Vicens, director de la Fundació Territori i Paisatge	10
1 Introducció	13
Josep M. Mallarach Carrera	
2 L'avaluació d'àrees protegides	19
2.1 Els principis	19
2.2 Conceptes i definicions	23
2.3 Opcions avaluadores	24
2.4 L'avaluació d'àrees protegides en el món	33
2.5 L'avaluació a l'Estat espanyol	39
2.6 Els precedents de Catalunya	43
3 Metodologia i desenvolupament de l'avaluació	49
3.1 Antecedents	49
3.2 Objectius i plantejament de l'avaluació	51
3.3 Els espais protegits avaluats	52
3.4 El pla pilot	53
3.5 La selecció dels avaluadors	61
3.6 La realització de l'avaluació	62
3.7 La redacció de la diagnosi	64
3.8 Presentació i difusió de l'avaluació	66
4 El sistema d'espais naturals protegits de Catalunya	69
4.1 Evolució històrica	69
4.1.1 Els prolegòmens, 70. 4.1.2 De 1955 a 1992, 70. 4.1.3 De 1993 a 2006, 74	
4.1.4 Des de l'any 2006, 75	
4.2 Característiques generals del sistema	78
4.2.1 Les figures de protecció, 78. 4.2.2 La configuració del sistema, 80	
4.2.3 La gestió del sistema, 89	
4.3. El patrimoni protegit	90
4.3.1 El patrimoni geològic, 93. 4.3.2 Els valors dels hàbitats, la fauna i la flora, 98	
4.3.3 Els espais de valor cultural i espiritual, 108	
4.4 Pressions i amenaces	115
4.4.1 Pressions i amenaces d'origen natural, 117	
4.4.2 Pressions i amenaces d'origen antròpic, 120	
4.5 La dimensió socioeconòmica dels espais protegits	128
4.5.1 Els habitants, 131. 4.5.2 La titularitat dels terrenys, 134. 4.5.3 L'ocupació laboral, 138	

5	L'estat del sistema d'espais naturals protegits	141
5.1	Disseny i planificació	143
5.1.1	Adequació del disseny i les figures de protecció, 145.	
5.1.2	Instruments de planificació, 161	
5.2.	Recursos destinats a la gestió	171
5.2.1	Òrgans de gestió i recursos humans, 172.	
5.2.2	Recursos econòmics, 177	
5.2.3	Recursos materials: equipaments i infraestructures, 183.	
5.2.4	Recursos administratius, 190	
5.3	Funcionament intern dels òrgans gestors	192
5.4	Recerca i seguiment	199
5.5	Participació pública	205
5.5.1	Participació pública en la planificació, 206.	
5.5.2	Participació pública en la gestió, 208	
5.6	Conservació dels valors naturals i culturals	213
5.6.1	Canvis en el patrimoni natural, 214.	
5.6.2	Canvis en el patrimoni cultural, 225	
5.6.3	Impactes negatius sobre el patrimoni natural, 228	
5.7	Desenvolupament socioeconòmic	236
5.7.1	Els espais naturals protegits com a impulsors de les economies locals, 237.	
5.7.2	Macroindicadors socioeconòmics aplicats als espais naturals protegits, 244	
5.8	Ús públic, divulgació i educació ambiental	245
5.8.1	Els visitants, 245.	
5.8.2	La senyalització, 251.	
5.8.3	La divulgació, 253.	
5.8.4	L'educació ambiental, 258.	
5.8.4	Els efectes de la protecció segons els visitants i la població local, 260	
6	Consideracions de context per interpretar els resultats	263
6.1	El marc territorial	263
6.2	EL marc polític i els reptes de conservació de la natura	265
6.1.1	Les activitats industrials, 266.	
6.1.2	Les activitats agroramaderes, 269	
6.1.3	El transport, 271.	
6.1.4	La previsibilitat dels impactes negatius sobre la natura, 274	
6.3	El marc social i econòmic	277
6.3.1	Aspectes socials, 277.	
6.3.2	Aspectes econòmics, 280	
6.4	Per què contextualitzar les dades?	282
7	Recapitulació final i propostes	285
7.1	Sobre el procés d'avaluació	285
7.1.1	Conclusions, 285.	
7.1.2	Propostes, 290	
7.2	Sobre els resultats de l'avaluació	293
7.2.1	Conclusions, 293.	
7.2.2	Propostes, 305	
	Referències bibliogràfiques i sigles	311
	Annexos	
	Relació d'avaluadors, 323	
	Relació de col·laboradors i autors de fotografies, 324	
	Índex	
	Àrees protegides, 327	
	Espècies, 336	
	Indicadors, 340	
	Apèndix	343
	Relació dels espais naturals protegits avaluats (dades bàsiques: categoria, perímetre i superfície)	

PREFACI

En primer lloc, vull felicitar la Institució Catalana d'Història Natural per aquesta magnífica publicació, totes les persones que em consta que hi han col·laborat i les diferents institucions de Catalunya que ho han fet possible. També vull destacar l'esforç i el treball de coordinació realitzat per en Josep Maria Mallarach i agrair-li que m'hagi ofert d'escriure unes ratlles de pròleg. De fet, potser més d'un es demanarà què hi fa el síndic major de Comptes en un llibre com aquest i la resposta és doble: d'una banda, per trajectòria i experiència personal i, de l'altra, per raons institucionals.

Quant a la dimensió personal, durant els meus divuit anys al Parlament Europeu he viscut tota mena de combats per causes mediambientals, com l'aprovació de la Directiva d'hàbitats, les propostes per a una política forestal comunitària que pogués satisfer les necessitats dels boscos escandinaus i dels mediterranis malgrat les remarcables diferències que els separen, etc. i moltíssims altres temes que afectaven directament la nostra terra. D'aquests, només n'esmentaré tres: que el Regne d'Espanya fos condemnat tres cops als anys 90 per l'incompliment reiterat de Catalunya de la normativa europea de protecció d'espais naturals i, en particular, en relació amb els purins al Baix Ter i a Osona; el fallit transvasament de l'Ebre inclòs en el Pla Hidrològic Nacional que suscità tantes mobilitzacions populars, incloent-hi la marxa Blava de l'estiu del 2001, i el problema de les aus estepàries a les terres de Ponent.

Tot això em porta a subratllar la importància cabdal de la pertinença a la Unió Europea per estimular la protecció del medi ambient.

Com a institució, he de recordar que la funció de la Sindicatura de Comptes és, precisament, la d'avaluar la gestió pública des del punt de vista de la legalitat i de l'eficàcia, però, cada cop més, arreu del món, els tribunals de comptes comencen a fer-ho també en termes mediambientals. Per aquest motiu, em plau trobar-me davant d'un estudi d'avaluació, i més encara si parlem dels espais naturals protegits de Catalunya. Segurament hauria estat molt més fàcil editar un bell llibre descriptiu, ple de fotografies i narracions sobre els nostres meravellosos espais naturals. Una avaluació, però, si està ben feta, acostuma a deixar paleses les mancances i els reptes a què s'enfronta un col·lectiu, una institució, etc., i serveix, doncs, com a introspecció i com a guia per al futur.

Que un 30% del territori català formi part de la xarxa Natura 2000 o que a Catalunya comptem amb 89 hàbitats (un 74% del total d'hàbitats protegits d'Espanya) i 124 espècies d'interès comunitari (un 52% de les espècies protegides d'Espanya) protegides segons les respectives directives comunitàri-

es, és una mostra clara de l'acció de la Unió Europea a Catalunya. Tal com posa de manifest l'avaluació, els fons europeus només suposen un 1% del total d'inversió en aquests espais, i a Catalunya, afortunadament, moltes institucions i administracions hi contribueixen de forma considerable. Fins i tot, darrerament, hi comença a intervenir el sector privat: quedarien encara trencalossos a Catalunya sense l'ajut d'una fundació dependent d'una caixa d'estalvi? Cal tenir present, tanmateix, que els recursos europeus tenen un important efecte multiplicador per als governs estatals, regionals i locals, que són els que, en definitiva, hi han de destinar una quantitat de diners suficient que permeti gestionar aquests espais de la millor manera possible.

Des del punt de vista de la institució que presideixo em sento molt identificat amb la perspectiva, els continguts i les propostes de l'estudi. Crec que dins del sector públic català, a més de fiscalitzar si les administracions gestionen respectant la normativa pressupostària, de subvencions o de mercats públics, i fins i tot més enllà de comprovar que cada euro pagat pel contribuent s'administra de la forma més eficaç i eficient possible, cal fer una altra passa endavant i comprovar sistemàticament si els recursos serveixen per arribar a les fites marcades i donar resposta a les demandes dels ciutadans. I en aquest sentit, vetllar per conèixer i comunicar com s'articulen i quins resultats produeixen les diferents polítiques mediambientals a Catalunya és una demanda clara i creixent de la ciutadania catalana en un moment en què no es disposa, per exemple, d'una informació completa sobre els efectes derivats del canvi climàtic.

Confio que, en un futur proper, el programa de treball de la Sindicatura de Comptes de Catalunya inclourà auditories mediambientals i que, per tant, fiscalitzarà la gestió pública d'aquests espais i dels nostres recursos naturals contemplant aspectes com l'impacte de la legislació aplicable, el respecte pels acords internacionals, la utilització dels recursos financers d'una manera eficient, l'efectivitat dels equips de treball destinats i l'eficàcia de les activitats que s'hi duen a terme, entre altres aspectes. Tots aquests són treballs que no poden restringir-se al marc de les fronteres del principat: un estudi sobre l'explotació dels boscos als Pirineus ha de comptar amb la col·laboració dels veïns francesos i aragonesos! A escala internacional, ja existeixen algunes bones pràctiques d'auditories que il·lustren aquesta col·laboració, per exemple: els parcs naturals de la frontera polonesa/eslovaca; les auditories conjuntes de diversos tribunals de comptes de la conca del Danubi analitzant les mesures preses per controlar les seves inundacions; la gestió del parc La Amistad, entre Costa Rica i Panamà; la gestió de les reserves marines al mar de Barents, entre Noruega i la Federació Russa, etc.

Com a conclusió vull recordar que, tal com posa de manifest l'avaluació, a Catalunya tenim algunes bones experiències de gestió d'espais naturals

protegits, però tenim uns reptes importants com són la necessitat d'adequar el nostre marc legal, aprendre a treballar a mitjà i llarg termini, saber forjar aliances entre els diferents actors (públics, privats i de la societat civil) amb uns recursos suficients, que haurien de ser garantits per les diferents administracions i amb la necessitat de buscar noves formes enginyoses com el patrocini o el mecenatge. Tot això hauria d'anar acompanyat d'una important estratègia de sensibilització sobre la conservació i difusió d'aquests espais.

Finalment remarcaré que aquesta avaluació és una molt bona pràctica pels seus continguts, per la metodologia de treball emprada i per les conclusions i propostes que s'hi fan i, per tant, crec que fóra bo traduir-la, seguir-la comunicant en diferents fòrums especialitzats i donar-la a conèixer tant a altres regions d'Espanya com d'Europa.

Moltes felicitats i la meva enhorabona.

Joan Colom Naval

Síndic major de la Sindicatura de Comptes de Catalunya

PRESENTACIÓ

A Catalunya s'ha legislat per crear espais naturals protegits mitjançant dues accions de gran abast, impulsades des del Govern autonòmic. La primera va ser l'aprovació del Pla d'espais d'interès natural, l'any 1992, que conferia una protecció bàsica a les mostres més rellevants dels sistemes naturals del territori català. La segona va ser la incorporació, l'any 2006, d'un notable conjunt d'espais naturals catalans a la xarxa Natura 2000, promoguda per la Unió Europea. Amb els anys han aparegut nous actors, públics i privats, vinculats amb l'establiment i la gestió d'espais protegits: a més de les diputacions –entre les quals la de Barcelona va ser pionera en declarar espais naturals protegits–, hi ha consorcis públics, ajuntaments, consells comarcals, fundacions, entitats conservacionistes i ecologistes, i també iniciatives de custòdia del territori. Tot plegat ha fet que el sistema d'espais naturals protegits de Catalunya sigui extens, divers i complex, tant pel que fa als territoris que cobreix com per la gestió que se'n fa. És així que una simple i primera aproximació ens du de seguida a preguntar-nos: És efectiu el sistema d'espais naturals protegits? És suficient? Disposa de prou mitjans o recursos? Hi ha diferències en l'efectivitat de les diferents figures de protecció legal? I entre les diverses administracions o entitats que se'n fan càrrec? Quins efectes socials i econòmics tenen els espais naturals protegits?

Per intentar donar resposta a aquestes preguntes, i altres de similars, la Institució Catalana d'Història Natural va dur a terme la primera avaluació del sistema d'espais naturals protegits de Catalunya, mitjançant la metodologia proposada per la Comissió Mundial d'Espais Naturals Protegits de la Unió Internacional per a la Conservació de la Natura (UICN). Va ser la primera vegada que es va aplicar aquesta metodologia a tot un sistema d'espais naturals protegits a la Unió Europea. Hi van participar activament més d'un centenar d'experts, bona part d'ells socis de la Institució, i es va comptar amb la col·laboració tècnica del Departament de Medi Ambient i Habitatge de la Generalitat de Catalunya i del Centre de Recerca Ecològica i Aplicacions Forestals, i amb el suport de la Universitat Autònoma de Barcelona i de la Universitat de Girona.

A l'hora de presentar aquest magnífic treball m'agradaria destacar dues qüestions. La primera és que possiblement ningú més que la ICHN podia haver-lo dut a terme. Es tractava de posar a punt una metodologia encara no utilitzada (la UICN l'estava polint) i es volia aplicar a tot un sistema d'espais protegits, cosa que encara ningú no havia fet a Europa, motiu pel qual calia la col·laboració d'un elevat nombre d'experts. Ni l'Administració tenia mitjans per fer-ho, ni a cap empresa li hagués sortit rendible. Estàvem, doncs,

davant d'un tema adient per a la ICHN, que s'ho va prendre com un bon repte. El segon aspecte a destacar és que s'ha fet "a l'estil de la ICHN": de manera independent, objectiva, rigorosa, honesta, transparent, molt participativa, desplegada per tot el país (es va aprofitar la xarxa de voluntaris de la ICHN arreu de Catalunya) i introduint també l'aspecte formatiu, bo i promovent la participació d'estudiants en pràctiques.

Aquesta avaluació no es va impulsar solament per un desig de coneixement de l'estat dels espais naturals protegits, sinó també per ajudar els seus responsables a saber on són els punts forts i els punts febles del sistema, amb ànim de millorar-ne l'efectivitat. Com llegireu en les pàgines següents i com de ben segur ja us imagineu, els espais naturals protegits s'enfronten a reptes complexos i difícils, de vegades de pura supervivència, amb mitjans insuficients, moltes vegades. Es comprèn, doncs, que, com veureu, hi hagi espais protegits on els resultats de la gestió han molt positius i altres on no ho han estat tant, i fins i tot hi ha alguns casos on senzillament ni n'hi ha, de gestió.

Aquesta avaluació ha permès, així, no només valorar l'estat actual del sistema d'espais naturals protegits sinó també la planificació i la gestió que s'hi du a terme, fent-ne una radiografia acurada. La feina feta ha establert unes bases sòlides de referència des d'on serà possible valorar millor les tendències dels espais naturals protegits quan l'avaluació de tot el sistema -esperem-ho- es repeteixi.

En l'àmbit de la conservació de la natura, i especialment en el dels espais naturals protegits, la pràctica de l'avaluació és un fenomen recent fins i tot en els països més avançats. La ICHN agraeix l'excel·lent i entusiasta esforç col·lectiu dels autors del llibre i de tots els col·laboradors de l'avaluació, que ens posa en primera línia internacional, i espera il·lusionada que l'experiència serveixi perquè l'avaluació esdevingui habitual en la conservació de la natura al nostre país, amb la finalitat darrera de conservar millor l'excepcional patrimoni natural que tenim.

Josep Peñuelas Reixach
President de la ICHN

Escriure aquest prefaci com a director de la Fundació Territori i Paisatge, i a més en la meua condició d'exdirector d'un espai natural protegit (el Parc Natural dels Aiguamolls de l'Empordà, 1984-1998) i d'expresident de la Institució Catalana d'Història Natural (2000-2004), m'és un gran privilegi i tot un compromís en molts sentits.

M'explico. Quan l'any 2001, per iniciativa de Josep M. Mallarach, la ICHN va decidir impulsar aquesta primera avaluació del sistema d'espais naturals protegits de Catalunya, vaig ser dels que va trobar el tema enormement interessant i absolutament necessari. I segurament aquí hi pesava, i molt, la meua experiència anterior com a director d'un parc natural, amb el trauma adquirit -i compartit molt sovint amb l'amic Josep M., que també havia estat director d'un altre parc natural català- de no disposar de cap eina que permetés planificar la gestió i avaluar-ne els resultats.

Uns anys abans, el 1998, quan Caixa Catalunya va decidir fer l'aposta valenta i compromesa de crear la Fundació Territori i Paisatge dins la seva Obra Social, amb l'objectiu fundacional i prioritari d'adquirir territori per conservar, una de les primeres coses que vàrem encarregar va ser l'adaptació en català i castellà del *Manual de Plans de Gestió d'Eurosite* (una xarxa europea que agrupa entitats que adquireixen i gestionen territori). Així començàvem a compensar aquell trauma de la manca d'eines de planificació de la gestió.

I per això també, el 2001, des de la Fundació, juntament amb el Departament de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya, vàrem començar a subvencionar el projecte d'avaluació promogut per la ICHN de manera convençuda i decidida. D'aquesta manera, a més, la mateixa Fundació es dotava d'una eina d'avaluació de la gestió de les seves propietats socials, que en aquell moment començaven a adquirir-se i que avui ja sumen gairebé 8.000 ha repartides en 24 espais diferents.

Des dels inicis, no gaire remots, de la història de la protecció d'espais naturals a Catalunya, es pot dir que s'ha sabut planificar bé sobre el paper un sistema d'espais naturals protegits, primer dins el Pla d'espais d'interès natural i ara dins la xarxa Natura 2000, amb gairebé un 30% de superfície del país inclosa, però s'ha fallat en la gestió. Ho posa en evidència aquesta primera avaluació, i consta també en l'Anuari 2007 d'Europarc-Espanya sobre l'estat dels espais naturals protegits de l'Estat, on només se salven els espais gestionats per la Diputació de Barcelona. Que lluny queda Sevilla i l'abril del 1986, any del primer Congrés Estatal de Parcs Naturals, quan Catalunya era la capdavantera en planificació, en conservació, en gestió i en educació ambiental !

Realment ha estat una llàstima que no s'hagi materialitzat encara el convenciment inicial del Departament de Medi Ambient, de dotar-se d'una eina d'avaluació de la gestió; i més quan, entremig, hi ha hagut canvis de governs i s'ha elaborat aquesta primera avaluació promoguda per la ICHN, una veritable auditoria de l'estat dels espais naturals protegits de Catalunya i una base sòlida on remetre's.

Però finalment tenim la publicació completa d'aquesta primera avaluació a les mans, i per això cal felicitar efusivament a la Institució per l'excel·lent feina feta, que a més ha estat pionera dins l'Estat i a la mateixa Unió Europea, i posant noms, és de justícia felicitar el coordinador, Josep M. Mallerach, que també ha exercit d'autor junt a Josep Germain, Xavier Sabaté i Xavier Basora, i a Eulàlia Comas per la feina d'edició científica.

I esperem tots plegats que aquesta avaluació sigui tinguda molt en compte i sobretot que serveixi, i que es repeteixi periòdicament, i que anem veient com les coses canvien a millor, i que els espais naturals protegits catalans van essent més ben gestionats, independentment del tipus d'institució gestora, i que es treballa per a la connectivitat, i que el país es dota d'una estratègia per mantenir i millorar la biodiversitat, i que l'ús públic i la "seducció ambiental" als espais està garantida, i que les millores per a les poblacions locals són una felicitat evidència, i que ... en definitiva els espais naturals protegits es converteixen en models de gestió del territori, en "productors" de biodiversitat i generadors de desenvolupament sostenible i de missatges de consciència ambiental per a la societat. Esperem que així sigui.

Per molts anys i per uns espais, uns hàbitats, uns paisatges, un país ... bonics i rics, en futur i en vida.

Les Planes de Son, maig de 2008

Jordi Sargatal Vicens

Director de la Fundació Territori i Paisatge

1 INTRODUCCIÓ

L'interès per avaluar és connatural a l'educació. Tots hem estat avaluats periòdicament quan érem estudiants i, en alguns llocs, els professors també ho són. Fruit d'aquest clima, tant en el sistema educatiu formal com en l'ensenyament no formal –com ara en gran part de l'educació ambiental– la pràctica de l'avaluació s'ha consolidat. Es pot debatre si la manera com s'avalua és adequada, efectiva o justa, però ningú no en qüestiona la necessitat, ni la raó de ser. Ben diferent és la situació en l'àmbit de la conservació de la natura i, especialment, en el dels espais naturals protegits. L'avaluació en aquest darrer camp és un fenomen recent en molts països propers, i tot just comença a introduir-se, tímidament i amb dificultats, en el nostre.

La conjunció de la pressió social, els compromisos polítics, les directives, i els convenis i tractats internacionals i europeus ha motivat que molts països, entre els quals es compta Catalunya, establissin nombrosos espais naturals legalment protegits. La lluita, a voltes àrdua, dels moviments socials i científics, conservacionistes i ecologistes ha induït els governs a protegir els millors elements del patrimoni natural, per evitar que fossin malmesos, eliminats o convertits en simples reclams mercantils. I la demanda social, sobretot per part de la població urbana, segueix reclamant més i més espais naturals protegits. Ensenms, però, les pressions ambientals que el model de desenvolupament dominant (fonamentat en el creixement continuat i el consumisme) exerceix sobre els ecosistemes no han pas minvat, sinó al contrari: han crescut de manera continuada i, per tant, insosteniblement.

L'evolució negativa que mostren alguns indicadors clau del nostre país, com ara la petjada ecològica, és eloqüent. Tot i que la major part dels impactes negatius que causem són exportats o mantinguts lluny de les nostres fronteres (per exemple, les emissions de gasos contaminants o l'extracció de recursos energètics), n'hi ha d'altres que no ho són, i els seus efectes els tenim a la vista. Per això, des del seu mateix naixement, els espais naturals protegits s'han trobat enfrontats a uns reptes complexos i difícils, a voltes de pura supervivència, sense comptar, moltes vegades, amb uns mitjans proporcionats per fer-hi front. Es comprèn, doncs, que el resultat de la declaració d'un espai natural protegit no pugui ser mai garantit. Hi ha casos de gestió d'espais naturals amb resultats molt bons i altres on els resultats han estat imperceptibles; i també se'n troben que no han pogut evitar els resultats negatius.

Cal tenir present que la protecció d'un espai natural no és, ni pot ser, una finalitat en si mateixa, per més demanda social que tingui al darrere, ni per més mandats legals que l'avalin. La protecció legal d'un espai natural és

un instrument per aconseguir unes finalitats determinades, entre les quals destaquen la conservació o la restauració del patrimoni natural, i de vegades també del cultural, i també el foment de certes activitats o usos públics, generalment de caire recreatiu, científic o pedagògic.

Escau recordar que a Catalunya algunes declaracions d'espais protegits han estat reaccions, gairebé *in extremis*, de resposta política a agressions o a amenaces d'origen antròpic que feien perillar la integritat del patrimoni natural, més que no pas iniciatives preventives o proactives, com seria desitjable. Així, per exemple, els parcs naturals dels Aiguamolls de l'Empordà o de la Zona Volcànica de la Garrotxa es van protegir per fer front a amenaces molt greus: el primer, davant la construcció d'una gran urbanització en forma de marina residencial, semblant a la d'Empuriabrava, les obres de la qual ja s'havien iniciat als aiguamolls de la badia de Roses; el segon, davant la continuïtat d'unes activitats extractives que tenien permisos legals (concessions mineres) per arrasar, literalment, tots i cadascun dels volcans més ben conservats del país. Altres exemples són els del Parc Natural de la Muntanya de Montserrat, declarat l'any següent al dels incendis catastròfics provocats per destruir la muntanya, o el del Paratge Natural d'Interès Nacional de la Vall de Poblet, creat per aturar la degradació del paisatge d'aquell magnífic monestir, declarat poc més tard patrimoni de la humanitat per la UNESCO.

A Catalunya, l'establiment i la gestió de les àrees protegides fou, des de bon començament, una iniciativa dels poders públics. A banda del precedent isolat del Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici, creat pel Govern de l'Estat l'any 1955, cal destacar el paper de la Diputació de Barcelona, que va ser la primera administració que, des de 1972 i amb una acció tenaç que ha mantingut fins avui, va arribar a establir el primer sistema de parcs naturals metropolitans d'Espanya. Recuperat l'autogovern, la Generalitat de Catalunya va assumir la seva responsabilitat, i el 1982 va començar a legislar per crear espais protegits. De fet, Catalunya va ser la primera comunitat autònoma de l'Estat que va fer-ho i la seva acció, qüestionada primer pel Govern central i ratificada després per una sentència del Tribunal Constitucional l'any 1983, va obrir el camí perquè les altres autonomies poguessin establir espais protegits.

El sistema d'espais naturals protegits actual, tanmateix, no és la suma d'accions protectores isolades sinó de dues accions a escala catalana, de gran categoria i abast, que cal remarcar. La primera fou l'aprovació del Pla d'espais d'interès natural (PEIN), amb què la Generalitat de Catalunya va atorgar, l'any 1992, una protecció bàsica a les mostres més rellevants dels sistemes naturals del territori català. El Pla va incloure la majoria dels espais naturals protegits amb anterioritat. La segona ha estat el reconei-

xement del conjunt d'espais naturals de la xarxa Natura 2000, promoguda per la Unió Europea, a escala de regions naturals, i aprovada pel Govern català l'any 2006.

D'uns anys ençà, a la Generalitat de Catalunya i a la Diputació de Barcelona se'ls han afegit nous actors, públics i privats: consorcis públics, ajuntaments, fundacions i, fins i tot, entitats conservacionistes i ecologistes, sense parlar de les iniciatives de custòdia del territori. Això fa que el panorama que dibuixen actualment els espais naturals protegits de Catalunya sigui extens, divers i complex, difícil de descriure esquemàticament. La complexitat i l'heterogeneïtat creen reptes que fan indispensable una estreta coordinació i la cooperació entre els diversos sectors públics entre si, i entre els sectors públics i els privats. No haver respost a aquestes necessitats ha estat, fins ara, una de les principals febleses del sistema.

Ja s'ha dit que, a Catalunya, la iniciativa de la protecció dels espais naturals ha estat principalment i inicialment obra dels poders públics. Ara bé, les administracions públiques, sobretot quan disposen de grans aparells burocràtics, pateixen uns fenòmens d'inèrcia que no són fàcils de modificar. La irrupció d'uns nous organismes, com són els gestors d'espais naturals protegits, emparats per un marc legal incomplet i feble, no ha estat fàcil d'encaixar, de manera que el grau de cooperació que han assolit amb les administracions que detenen les competències executives encara presenta moltes mancances i dificultats. A més, quan la integració i la internalització dels principis ambientals en les polítiques sectorials (urbanístiques, agràries, industrials, turístiques, etc.) és insuficient, és probable que part dels esforços esmerçats en la protecció esdevinguin improductius per més bona voluntat que hi posin els gestors dels espais naturals.

En aquest context, demanar si el sistema d'espais naturals protegits ha estat efectiu no és cap pregunta baldera. Formulats més concretament, escau demanar si els espais protegits que existeixen han protegit, realment, el patrimoni que tenen la missió de salvaguardar. A banda d'aquesta pregunta essencial, però, es podrien plantejar altres preguntes igualment importants: els espais naturals protegits que existeixen són suficients per protegir la diversitat natural? Constitueixen un sistema coherent? Quins efectes tenen les polítiques sectorials, com ara les urbanístiques o d'infraestructures, en els espais protegits? Disposen de prou mitjans o recursos? Hi ha diferències en l'efectivitat de les diferents figures de protecció legal?, i entre les diverses administracions o entitats que se'n fan càrrec? Quins efectes socials i econòmics han tingut? Aquesta obra vol donar una resposta honesta i fonamentada a algunes d'aquestes preguntes. És fruit de la primera avaluació sistemàtica del sistema d'espais naturals protegits que s'ha realitzat a Catalunya, impulsada des de la Institució Catalana d'Història Natural.

Quines han estat les motivacions que han impulsat aquesta avaluació? Des de bon començament es va dir, clarament, que no s'impulsava solament per un desig de coneixement –en aquest cas per conèixer l'estat dels espais naturals protegits– sinó també per ajudar els seus responsables a saber on són els punts forts i els obstacles, amb ànim de millorar l'efectivitat del sistema. És a dir, per ajudar a transformar, quan calgui, la protecció nominal, sobre el paper, en real. I també, cal remarcar-ho, per estimular la introducció de la pràctica de l'avaluació en un país que fins ara hi ha estat poc propens.

En una societat que viu apressada, amb debats i enfrontaments freqüents i crispats entre plataformes socials o grups polítics i promotors públics o privats, entre conservacionistes i desenvolupistes, on els prejudicis, la ignorància i la demagògia es combinen per crear malentesos damunt de percepcions fragmentàries o errònies, aturar-se a reflexionar amb serenitat i rigor sobre l'efectivitat dels instruments de conservació del nostre patrimoni natural és un exercici útil i saludable. Aquest llibre hi és dedicat íntegrament i exposa els resultats d'una avaluació feta amb la màxima honestetat i transparència de què els seus autors han estat capaços, sense cap condicionament ni censura.

L'obra que teniu a les mans s'estructura en set capítols i dos annexos. Després d'aquest primer capítol, de caire introductori, en el segon s'exposa quin és l'estat de l'art de l'avaluació pel que fa a les àrees protegides arreu del món, fent esment especial als precedents d'Espanya i de Catalunya. El tercer capítol explica com es va desenvolupar i posar a punt la metodologia de l'avaluació, i de quina manera es van dur a terme els treballs. Atès que era la primera vegada que es realitzava al nostre país una avaluació d'aquesta mena, consideràvem que era convenient documentar-ho amb un cert detall. Els dos capítols següents constitueixen el nucli del llibre, ja que són els que exposen, de la manera més clara que hem estat capaços, els complexos resultats que ha donat l'avaluació. De cadascun dels més de vuitanta indicadors aplicats, se n'exposen els resultats obtinguts i s'acompanyen amb exemples concrets d'àrees protegides de Catalunya que destaquen en positiu o en negatiu. Es va decidir fer-ho així, convençuts com estem del fet que tant ensenyen els encerts com els errors, sempre que se'n prengui consciència. Per això, tot i tractar-se de l'avaluació d'un sistema d'espais naturals protegits, al llarg de les pàgines d'aquest llibre hi desfilen les valoracions d'indicadors de més d'un centenar d'àrees protegides, triades de manera que siguin representatives de la casuística d'un país caracteritzat per una diversitat i una heterogeneïtat realment elevades.

Ara bé, una cosa són els resultats objectius dels indicadors de l'avaluació i l'altra és la seva interpretació. La interpretació té un component subjectiu inevitable: depèn de la posició de l'interpret, en aquest cas un equip de la

Institució Catalana d'Història Natural. Com s'exposarà més endavant, però, tant el procés participatiu, intern i extern, que va seguir l'elaboració de la interpretació com les cauteles adoptades van ser molt notables. El capítol sisè, doncs, ofereix una interpretació dels resultats, basada en la diagnosi dels dos capítols precedents, a la llum del context on se situen, i des la perspectiva i l'experiència professional dels autors. Conscients de la complexitat de les interaccions que es conjuguen en la conservació dels espais naturals, i de la dificultat de predir-ne els efectes, aquest capítol ofereix alguns punts de referència, per tal que el lector pugui acabar d'extreure les seves pròpies conclusions. L'últim capítol del llibre presenta les reflexions finals dels coordinadors i algunes propostes que considerem que es poden desprendre de la diagnosi i de la interpretació. A l'acabament, hi consten totes les fonts i referències que han estat consultades.

Els annexos de què consta el llibre deixen testimoni de totes les persones que van participar o col·laborar en l'avaluació i en l'aportació de dades o d'imatges. Finalment, s'han elaborat també uns índexs per facilitar l'ús de l'obra a aquelles persones que la consultin amb un interès particular. Els índexs els permetran fer-hi cerques concretes a partir dels noms de les àrees protegides, d'espècies, i també en funció dels indicadors de l'avaluació mesurats. Un apèndix recull les dades bàsiques dels espais naturals avaluats.

Arribats a aquest punt cal fer una acotació important pel que fa al valor temporal de les dades emprades. L'avaluació es va dur a terme entre els anys 2002 i 2003, i moltes dades van ser actualitzades a inicis de 2003, tot i que n'hi ha també algunes referides a l'any 2001, perquè no es van poder obtenir dades més actualitzades. Esporàdicament, hi ha alguna referència més tardana, però els resultats que s'exposen reflecteixen l'estat dels espais naturals protegits de Catalunya entre 2001 i 2003. La publicació sintètica dels resultats de l'avaluació es va fer el febrer de 2004, en el marc d'una jornada organitzada a l'Aula Magna de la Universitat de Girona, en un acte presidit per l'aleshores conseller de Medi Ambient i Habitatge de la Generalitat de Catalunya, Sr. Salvador Milà. La publicació completa que ara teniu a les mans s'ha endarrerit quatre anys per motius aliens als autors. Ara bé, malgrat alguns canvis ocorreguts, el gruix de la diagnosi que recull aquesta obra manté la seva vigència en el moment de tancar aquesta edició, a mitjans de 2008. Cal deixar clar, però, que tota avaluació va sempre associada a una data i que, per tant, ofereix la diagnosi d'un moment històric. Per poder conèixer i caracteritzar les tendències dels espais naturals protegits al llarg dels anys caldrà repetir l'avaluació quan es consideri oportú.

Els autors confiem que aquesta aportació, fruit de molt entusiasme i d'un gran esforç col·lectiu, que va implicar seriosament més d'un centenar de col·laboradors, permeti introduir la cultura de l'avaluació en la conservació

de la natura al nostre país. També esperem que la presa de consciència que això ha de propiciar ajudi a conservar l'extraordinari patrimoni natural que la nostra societat té la responsabilitat de transmetre a les generacions futures.

Josep M. Mallarach Carrera